אנטדעקט א „גרויסע" קאנסערוואטאריע אין ירושלים פון וועלכער די וועלט האט גארניט געוואוסט

א איד א מלמד גרינדעט א קאנסערוואטאריע און ראדיא־סטאנציע, וואס איז ממש דער גרעסטער פון אלע וואונדער.

(ספעציעלע קארעספאנדענץ פון ירושלים)
פון מ. באראבאן.

די אידען פון דער שכונה מאה שערים וואס געפינט זיך אין ירושלים, האבען שוין צוריק אנגעהויבען צו לעבען אביסעל נארמאל. די ווענט פון דער ישיבה זענען שוין ווידער פארקלעפט מיט כרוזים און קול־קורא'ס געגען די נשים וואס געהען פארשייט און אין קורצע ארבעל. אז מען זאל געבען מעשר פון אלע פירות, ווער עס וועט שבת האלטען א דרשה אין דער שוהל און דעסטא גלייכען. און צווישען אט די אלע קול־קורא'ס האט זיך מיר געווארפען אין די אויגען אריין א פלאקאט מיט גרויסע קדוש לבנה אותיות וואס איז מבשר די אידען פון מאה שערים אז די קאנסערוואטאריע האט זיך שוין צוריק געעפענט און נייע תלמידים ווערען אנגענומען, אויך קען מען זיך אבאנירען אויף ראדיא פאר גאר ביליג. אונטערגעשריבען: אהרן דוד ווייספיש, "מנהל הקאנסערוואטאריום ממאה שערים". האט זיך מיין פאנטאזיע גאר שטארק צושפילט ווען איך האב דעם פלאקאט דערזעהן און איך בין געווען זיכער אז איך וועל דארטען טרעפען אן אוצר פון אידישע פאלקס־מוזיק.

נאך שווערע מיה און ארומזוכעניש איז מיר ענדליך געלונגען צו געפינען דאס הויז פון דער קאנסערוואטאריע און דאן האב איך זיך איבערצייגט, אז די לעצטע אויגוסט געשעהענישען האבען וועניג וואס געווירקט אויף דעם שטייגער לעבען פון די מאה שערים'ער אידען און זיי לעבען ווייטער זייער אייגענארטיג לעבען.

פון א קליין שמאל געוועלבעל באשטעהט דער קאנסערוואטאריום. ביי די ווענט זענען אויפגעשטעלט פאליצעס פון ביכער. דאס גאנצע געוועלבעל איז אנגעפאקט מיט מאה שערים'ער בחורים און קינדער. זיי שטעהען קעפ אויף קעפ, די אויערען אויסגעשפיצט און הערען זיך צו צו יאסעלע ראזענבלאט'ס א נייעם רעקארד, וואס דער גראמאפאן שפילט. ביים גראמאפאן איז געשטאנען א איד אין די מיטעלע יאהרען אין א טלית־קטן און האט געדרעהט דעם גראמאפאן און צוגעמאכט מיט דער האנט צום טאקט, אזוי ווי ער זאל זיין ראזענבלאט'ס דיריגענט. אפגעזונגען דעם "אמר ר' אלעזר" האבען די בחורים וואס זענען אפנים געווען זיינע תלמידים, אנגעהויבען עס נאכצוזינגען פון אויסוועניג. אזוי האט עס געדויערט א היבשע צייט. איך האב זיך געווענדעט צום מיטעלערען אידען, וואס איז די גאנצע צייט געשטאנען ביים גראמאפאן, ער זאל מיר אויפקלערען ווי אזוי די לעקציעס ווערען אפגעהאלטען. אבער דער "דירעקטאר" האט זיך פאר מיר אנטשולדיגט, אז איצט האלט ער אין מיטען לערנען און אויב איך וויל ווארטען, וועט ער מיט מיר דאן קענען כאפען א שמועס. אויף וועלכען, איך האב, פארשטעהט זיך, מסכים געווען. די תלמידים האבען דערווייל כסדר נאכגעזונגען די "זאך", אבער זיי האבען עס נאך ניט גוט געקענט. מען האט איינגעצאלט האלבע גראשענס דעם דירעקטאר און ער האט נאך אמאל אנגעדרעהט דעם גראמאפאן און די חברה האט ווידער אנגעהויבען מיטצוזינגען. אלע האבען זיך מיטגעריסען סאי די גרויסע און סאי די קליינע. אזוי אז זיי האבען ראזענבלאט'ן אינגאנצען פארשריען און עס האט זיך אויסגעדאכט אז ראזענבלאט באגלייט זיי. אזוי האט געדויערט די לעקציע א שעה צייט. דערנאך זענען זיך די תלמידים צוגאנגען און איך בין געבליבען פאר א שמועס.

"ווי לאנג האט איהר שוין די קאנסערוואטאריע? — פרעג איך איהם.

"שוין צעהן יאהר".

"האט איהר שוין ארויסגעלאזט פארענדיגטע תלמידים?" פרעג איך ווייטער.

"געוויס", — ענטפערט ער מיר, — און זיי האבען זיך גוט איינגעארדענט אין אמעריקע. הלואי אויף אונז ביידען געזאגט אהן זייער שאדען. זיי זענען היינט גאר גרויסע חזנים אין ניו־יארק. איינער יוסף אדלער, מיין בעסטער תלמיד איז היינט א גרויסער חזן אין קאליפארניע. און דאס לערנען איז ניט טייער. מען באצאלט א העלבען גראשען פאר א פלאטע און די תלמידים חזר'ן עס כסדר איבער ביז זיי קענען עס שוין אויף אויסוועניג. דאן הויבען זיי אליין שוין צו זאגען אויף זייער אייגענעם "שטייגער". ביינאכט קומען זיך די תלמידים צוזאמען און יעדער איינער נעהמט זאגען א "חזניש שטיקעל". א "וכל מאמינים'ל", א "אדם יסודו מעפר'ל" און אלע זאגען מבינות צי עס טויט צי ניט.

"נו וואס זענען די ביכער וואס באדעקען אייערע ווענט? מוזיק ביכער?"

"ניין", ענטפערט ער מיר — דאס איז מיין לייה־ביבליאטעק, וואס איך האב אלס א נעבען מסחר צו מיין קאנסערוואטאריום.

איך רוק זיך צו נעהענטער צו די ווענט און נעהם זיך צוקוקען צו די ביכער. אלע אידישע. נאר א מיש־מאש פונ'ם ביכער־צוזאמענשטעל, אהן אסדר, ווי איינער וואס האט געקויפט צופעליג וואס עס איז איהם געקומען אונטער דער האנט. עס זענען פאראן ביכער פון א. מ. דיק, א. בלאושטיין, לינעקצי, בערגעלסאן, זינגער, זשיטלאווסקי, שפינאזא און אנדערע. איך פרעג איהם:

"וויפיעל ביכער פארמאגט איהר?"

"דריי טויזענט", ענטפערט ער.

"און האט איהר א קאטאלאג פון אייערע ביכער?" — פרעג איך ווייטער.

ער האט אבער ניט פארשטאנען וואס דאס איז אזוינס, און איך נעהם איהם אויפקלעהרען. למשל: ווען איך וויל ווערען אייער אבאנענט, מוז איך דאן וויסען וואס פאר א בוך איך האב צו נעהמען.

"איך אליין קליים אויס דאס בוך פאר'ן אבאנענט" — ענטפערט ער מיר — לויט דעם אויסזעהן פונ'ם מענש וועלכער וויל דאס. איהר דארפט ניט פארגעסען אז איך שטעה שוין צעהן יאהר ביי "קולטור־ארבייט", קען איך מיר שוין מיינע מאה שערים קונדען" — ווארפט ער מיר אריין מיט שטאלץ.

איך הויב אן קוקען דעם צוזאמענשטעל פון די ביכער, שפינאזא'ס עטיק, למשל, שטעהט אנגעשפארט אויף די אויבערשטע בענדער פון שמר'ן, קארל מארקס קאפיטאל און אזוי ווייטער. און ער נעהמט מיר דערצעהלען, אז ער האט הונדערט לעזער. ער פארדינט אבער וועניג, ווייל דאס רוב מאל פארברענט מען איהם די ביכער אין שטוב. די פאטערס לאזען ניט די קינדער לייענען קיין ביכער.

"וואס לייענט מען צומייסטענס ביי אייך? — פרעג איך איהם.

"מיין עולם לעזער האט א געזונטען חוש פאר ליטעראטור, זיי לעזען על פי רוב נאר שמר'ן און שייקעוויטש־(ער ווייסט ניט אז שמר איז דער פסעודאנים פון שייקעוויטש). מען כאפט אמאל אויך אריין שלום עליכמ'ן אבער דער עיקר איז שמר.

"נו, מענדעלע און פרץ לייענט מען ניט?"

"ניין! זיי האבען זיך אפילו געוויזען צו געהן אין שמר'ס וועג, אבער קענען לא עליכם ניט! ביי אונז איז דאס "איין פוס ליטעראטור". אויך איך דערווים זיך, אז "איין פוס ליטעראטור" הייסט דאס וואס מען לייענט ביי איהם אין געוועלב, כאפענדיג אויף איין פוס ווייל עס לוינט זיך זיי ניט דאס בוך אהיים צו נעהמען.

צולעצט בעט מיך דער "דירעקטאר" איך זאל איהם געבען דעם אדרעס פון שמר'ן. ער וויל איהם שרייבען. פארוואס ער, שמר, האט אויפגעהערט צו דרוקען ביכער?

"איהר זעהט — וואנדערט ער זיך צו מיר — ווען אלע מיינע דריי טויזענט ביכער קענען איבער נאכט פארוואנדלט ווערען אין שמר'ס ביכער, וואלט איך זיי פארצוקערט און וואלט געקענט קאנקורירען מיט דער "נאציאנאל ביבליאטעק", ניט מורא האבענדיג אז זיי וועלען ביי מיר צוכאפען א קונה.

איך האב איהם דערצעהלט, אז שמר איז שוין לאנג געשטארבען, וואס האט איהם זעהר שווער געטראפען און אז די נאציאנאל־ביבליאטעק וויל גאר ניט קאנקורירען, ניט צוכאפען זיינע קונדען, וואס עס האט זיך איהם ניט געוואלט גלויבען. דערווייל האט געקלונגען דער טעלעפאן און ער האט איבערגעהאקט מיין שמועס. איך הער ווי ער ענטפערט: "האלא, האטעל ווארשאווסקי? לאזונג? "גוט שבת! גוט, תיכף באקומט איהר "ראדיא". וואס ווילט איהר הערען? יענטע טעלעבענדעם "אויף צרות ביים מאן?" צי גוטמאנ'ס שוויץ־באד"? גוט! און דער איד זוכט ארויס די פלאטע פון יענטע טעלעבענדע, דרעהט אן דעם גראמאפאן, נעהמט די טעלעפאן־טרובקע, לעגט זי אריין אין דער גרויסער גראמאפאן־טרובע און שרייט אריין "האלא! ביטע העהען זיי ראדיא".

אפגעשפילט די פלאטע בלייב איך שטעהן פאר'חידוש'ט און ווייס ניט וואס דא קומט פאר, וואס פאר א גוט־שבת אין מיטען מיטוואך, וואס פאר א ראדיא אין מיטען דערינען, אבער דער איד האט באמערקט מיין פאר'חידוש'קייט און הויבט אן מיט א פריינדליכען שמייכעל:

"האט קיין פאראיבעל ניט וואס איך האב אייער שמועס אונטערבראכען, ווי איהר זעהט, האב איך א "ראדיא סטאנציע". ווי זאגט מען: "א סך פרנסות און וויניגע ברכות". אט האב איך אביסעל אבאנענטען פון ירושלים'ער האטעלען, וואס ווילען הערען ראדיא פון מיין קאנסערוואטאריום, האב איך איינגעריכ־ [illegible] ווי איהר זעהט, איז עס גאנץ פשוט. זיי האבען דארטען א טעלעפאן. איך דא, איך לייג אריין דאס טעלעפאן רעהרעל אין דער גראמאפאן טרובע. און זיי הערען דארט ראדיא. אבער לעצטענס האבען זיך געמאכט (גנבים) "ראדיא־גנבים" — וואו געפינען זיך ניט קיין גנבים? — זיי ווילען הערען בחנם ראדיא. פלעגען זיי טעלעפאנירען אויף אן אבאנענט נאמען, און איך האב זיי געגלויבט. ערשט לעצטענס האב איך איינגעפירט אז יעדער אבאנענט האט א "געהיימען נאמען" אזא מין לאזונג ווי ביי מיליטער אין קריעג. אט, למשל, הייסט האטעל ווארשאווסקי "גוט שבת". יעדען חודש ווערען געטוישט די נעמען, כדי די "ראדיא־גנבים" זאלען זיך ניט דערוויסען די געהיימע לאזונגען.

— נו, דאס האלט איהר פאר ראדיא.
— האב איך גענומען שמייכלען.

"זיכער! — ענטפערט ער מיר, — נאר וואס דען מיינט איהר? — אט, למשל, האב איך אמאל געזעהן אין א צייטונג אז פרעזידענט חיים ווייצמאן וועט האלטען א פארטראג אין ראדיא, נו מיינט איהר, אז ער וועט צו א יעדען באזונדער אריינריידען אין טעלעפאן? — איהר ווייסט ווי לאנג ווייצמאן וואלט באדארפט רעדען? אפילו ווען ער רעדט ביז איצט וואלט ער אויך נישט פארטיג געווארען.

— איהר ווייסט וויפיעל ציוניסטען זענען פאראן?

"וואס דען האט מען געטאן?

"אט אזוי ווי איך. מען האט גענומען א גראמאפאן און אריינגעשטעלט די טעלעפאן רערלאך, און מען האט געהערט ראדיא.

דער "דירעקטאר" האט מיר געוואלט ווייטער דערצעהלען ווי ווייט ער פארשפרייט מוזיק אין מאה שערים יעדען שבת־צונאכטס ווערט אויסגעשפיעלט "המבדיל" בחינם. אבער דערווייל איז געקומען א פרישע גרופע שילער, די תלמידים פון זיין "קאנסערוואטאריום" און דער "דירעקטאר" האט זיך פאר מיר אנטשולדיגט, אריינגעשטעלט א פרישע פלאטע אין גראמאפאן, און גענומען איינשטודירען מיט די תלמידים "ציר ישראל" פון קווארטינ'ען.

קענט איר קאנאדע ???

ווייסט איר די געשיכטע פון די קאנאדער אידען?

באקענט זיך מיט אייער היים, און מיט דער געשיכטע פון די אידען אין אייער יעצטיגער היים, לייענענדיג פאלגענדע צוויי ביכער פון א. ר י נ ו ו י ן.

1. קאנאדע און איר געשיכטע (פרייז 75 סענט)

2. דער איד אין קאנאדע

2 בענדער געבונדען צוזאמען (פרייז $2.00)

צו באקומען אין אפיס פון „ז ש ו ר נ א ל"

איבער אידישע שטעט און שטעטלאך אין פוילען

(פארזעצונג פון פיידוש 4)

— דאס איז ביי היינטיגען טאג דער איינציגער געדאנק פון יעטוועדער אידען אין די קליינע שטעדטלאך פון פוילען.

פיעל שארפער און ווייטאג'דיגער איז נאך די לאגע פון די אידען אין די קרעסען געביטען. דארט איז די אידישע באפעלקערונג פון קיינמאל ניט געווען קיין פארמעגליכע: דאס רוב קליינע קרעמער און בעלי מלאכות וואס האבען שטענדיג זיך געמאטערט אויפ'ן טאג חיונה, זענען ביי היינטיגען טאג אינגאנצען געבליבען אהן א שטיקעל ברויט. פיעלע פון געוועזענע בעלי־בתים זענען געצוואונגען געווען אנצוקומען צו קבצה אבי ניט אויסצוגעהן פון הונגער.

איך געפין זיך אין ווילנע, די שטאדט וואס איז פון תמיד אן געווען ביי אידען דער שטאלץ, וואו יעדעס ווינקעלע איז א קוואל פון אידישע קולטור געשיכטע. אט די אמאל געוועזענע גרויסע לעבעדיגע ווילנע ווערט וואס פון טאג צו טאג אלץ ארימער און ארימער. די גרויסע קולטור ארבייט וואס ווילנע פירט נאך אן צום היינטיגען טאג, ווערט ביסלאכווייז אפגעשוואכט פון די טאג־טעגליכע דאגות וועגען שטיקעל ברויט.

א דאנק די געצעהלטע עקשנים עקזיסטירען נאך ביז צום היינטיגען טאג א רייע אידישע שולען און וועלכע די לערער באקומען ניט חדשים לאנג קיין גראשען געהאלט און דאך טרעטען זיי ניט אפ פון זייער וויכטיגער ארבייט.

אט ווערט איצט אין ווילנע געבויט אן אייגענער בנין פאר דעם אידישען וויסענשאפטליכען אינסטיטוט. איך האב באזוכט די איצטיגע צימערען פון וויסענשאפטליכען אינסטיטוט און ממש איבערראשט געווארען פון דער גרויסער קולטור־רעלער ארבייט וואס ווערט געטאן. אין אט דער קריטיש עקאנאמישער צייט וואס אידען לעבען דורך אין פוילען, אין אזא צייט ווען די דחקות און נויט שרייט ארויס פון יעדען ווינקעלע פון אידישען לעבען, זאל קענען אויפגעבויט ווערען אן אייגענער בנין פאר'ן וויסענשאפטליכען אינסטיטוט. אזא ענליכען פאל קענען מיר נאר טרעפען אין דער געשיכטע, ווען יוחנן בן זכאי האט געבעטען די ערלויבעניש אויף א ישיבה אין יבנה און אזא פאל קען נאר טרעפען ניט אין קיין אנדער שטאדט ווי אין ווילנע, וועלכע האלט נאך אויף א טייל פון איהר אמאליגער גרויסקייט א דאנק די עקשנות פון איינציגע יחידים.

זאגט מיר א ווילנער איד:

— איהר האט געהערט א שטייגער ווי אונזערער א איד, א ליטווישער, רעדט? א. אונזעריגער וועט אייך קיינמאל ניט זאגען "מען דארף געהן "עסען" "טרינקען", אדער "דאווענען". נאר מען דארף "אפעסען". "אפטרינקען". "אפדאווענען". און אט דער שטייגער ריידען איז א פראדוקט פון דער פסיכאלאגיע פון אונזערען א אידען. ער טוט ניט די זאך צוליעב דעם ענין דערפון, ער דארף א פ ע ס ע ן, א פ ט ר י נ ק ע ן, אראפ"פטר'ן דעם יאך וואס איז אויף איהם ארויפגעלייגט. דאס זעלבע אויך בנוגע אונזער היינטיגען לעבען דא אין פוילען. מיר לעבען ניט, נאר מיר דארפען א פ ל ע ב ע ן, אראפשטופען דעם פעקעל יאהרען וואס מיר טראגען אויף אונזערע פלייצעס.

אט דאס כאראקטעריזירט די סבלנות פון דעם קרעסען איד און זיין מצב ביי היינטיגען טאג. אזוי קוקט דער עלטערער און טיילוויז דער מיטעלער דור אויפ'ן היינטיגען לעבען אין פוילען.

און די אידישע יוגענט?

— די יוגענט אין די גרויסע מאסען עמיגרירט. מען פאהרט קיין ארגענטינע, בראזיליע, פאלעסטינע, קובא, מעקסיקא, אויסטראליע און א גאנץ קליינע צאל גליקליכע אין די פאראייניגטע שטאטען פון אמעריקע. אפילו די שטודירענדע יוגענט איז אין ניט קיין בעסערע באדינגונגען. דער, וועלכער האט ניט געקענט אריינבאקומען זיך אין א פוילישער הויך־שול און זיך אוועקלאזען אין דער פרעמד צו ענדיגען זיין שטודיום, קעהרט זיך אום צוריק אהיים נאך יארען וואלגערנישען אין דער פרעמד, מיינענדיג, אז איצט וועט ער זיך קענען אן עפעס צושלאגען און דא קומט באלד די אנטוישונג. ראשית, דארף ער אויף דאס ניי זיך וואקועצען אויפ'ן שילער באנק און ווידער לערנען כדי אפצוגעבען די עקזאמענס ביי א פוילישער הויך־שול און באקומען רעכט. והשנית, די שווערע עקאנאמישע באדינגונגען פון לאנד און דערצו די אומאפיציעלע באגרענעצונגען פאר איהם אלס א אידען דערלאזען איהם ניט זיך צו עפעס צושלאגען און ער מוז זוכען א וועג צו עמיגרירען. די לאגע פון די וועלכע האבען זיך אריינבאקומען אין א פוילישער הויך־שול איז אויך ניט בעסער; נאכ'ן ענדיגען דעם שטודיום זעהט מען אויך פאר זיך קיין צוקונפט ניט און נאך איינעגע יארען פון פארשידענע פרובען זיך איינצוארדענען אויף אן ארט קומט מען ווידער צום זעלבען פונקט — עמיגרירען.

אין משך פון דער צייט וואס מיר איז אויסגעקומען צו וואנדערען איבער פוילען האב איך זיך געפונען אין פארשידענע קרייזען און אומעטום האב איך זיך אנגעשטויסען מיט'ן זעלבען יאוש. דער גרעסטער געהאלט וואס אן אנגעשטעלטער אין א וועלכער ניט איז בראנזשע באקומט א וואך איז דורכשניטליך ניט העכער פון זעכציג זלאטעס (אומגעפער א 6־7 דאלאר). א האנטווערקער פארדינט ניט מעהר פון זיבעציג־אכציג זלאטעס א וואך (8־9 דאלאר) און דאס איז אויך נאר גערעדט אויף די, וועלכע רעכענען זיך שוין פאר איינגעארדענטע און פיהלען זיך גליקליך דערמיט. ווייל אין דער זעלבער צייט געהען ארום פיעל סיי אנגעשטעלטע, און סיי בעלי מלאכות אין גאנצן ארבייטסלאז און די לעבענס מיטלען שטייגען וואס פון טאג. אזוי ארום אז ביי דער מערהייט קלעקען קוים די פארדינסטען אויף דורכצולעבען זיך און וועגען א שוך, א קלייד קען שוין גאר קיין רייד ניט זיין.

איך וויל ברענגען א קליינעם ביישפיעל וואס ווארפט א שיין אויף דער אימקייט פון די אידען אין פוילען: דאס רוב אידישע צייטונגען אין פוילען ווערען פארקויפט אין גאס פאר'חתמ'עט מיט א דרעטעל, כדי מען זאל ניט קענען נעמען א צייטונג ביים צייטונגס־פארקויפער נאר אויף דורכצולייענען און נאכדעם צוריקקעהרען, די צייטונגען האבען זיך ארומגעזעהן, אז די צייטונגס־פארקויפער מאכען געשעפט דערביי, א שטייגער: אנשטאט אויסצוגעבען צוואנציג גראשען אויף א צייטונג גיט מען דעם צייטונגס־פארקויפער פינף גראשען און מען נעהמט אויף א ווייל די צייטונג דורכצולייענען. דערביי שפארט מען זיך איין פופצעהן גראשען. עס איז ביי היינטיגער צייט אין פוילען קיין נייעס ניט, אז אין אידישע צייטונג ווערט געלעזען פון אמווייניגסטענס צעהן מענשען. אין מעהרערע פאלען, וועט איהר טרעפען גאנצע רעדלאך מענשען שטעהן אויף די גאסען אין די ערטער וואו איינינע רעדאקציעס ערלויבען זיך דעם לוקסוס ארויסצוהענגען אין די פענסטער, אדער אנקלעפען אויף די ווענט זייער צייטונג יעדען טאג.

איך פרעג מיינעם א באקאנטען: — פארוואס איז ער אזא זעלטענער באזוכער פון טעאטער, אדער קינא, און דער ענטפער איז: — מען קען זיך ניט דערלויבען אויסצוגעבען עטליכע זלאטעס א וואך אויף קינא אדער טעאטער. ווען מען דארף דאס האבען אויף ברויט.

אזוי זעהט אומגעפעהר אויס דאס אידישע לעבען אין די שטעדט און שטעדטלאך פון פוילען.

("איטא").

געוועזענער מעיאר שטארק קראנק

יעצט ווען עס טומעלט זיך אזוי שטארק אין דעם מוניציפאלען קאמפיין, ווער עס זאל זיין מעיאר אין יאר 1930, איז ווערט צו דערצעהלען, אז טאמאס ל. טשורטש, וועלכער איז זיבען יאר נאכאנאנד געווען מעיאר פון טאראנטא, איז ערנסט קראנק.

די קראנקהייט, אויף וועלכער מר. טשורטש, וועלכער איז יעצט א פעדעראלער פארלאמענט מיטגליעד, האט געליטען מיט א יאר צוריק, האט זיך איהם ווידער אפגערופען, און נאך א לענגערער בארטונג האבען זיינע דאקטוירים געכטען דערקלעהרט, אז דער פאציענט מוז האבען פאלשטענדיגע רוה. די דאקטוירים האבען פארזיכערט, אז קיין באלדיגע געפאהר פאר'ן לעבען פון טשורטש'ן איז ניטא, זיי האבען אבער צוגעגעבען, אז דער געוועזענער מעיאר איז ערנסט קראנק.

אידישע נייעס פון יענער זייט ים

ישיבה בחור מאכט דורך אין 1 יאהר דעם גימנאזיע קורס און קומט אן אין ווילנער אוניווערזיטעט

מיט אן ערך דריי יאהר צוריק האט אין דער גראדנער ישיבה געלערנט א יונגער בחור'ל, א זוהן פון א רב אין א שטעדטעל ניט ווייט פון גראדנא.

אין א שעהנעם פריהמארגען איז דער בחור'ל אריינגעקומען אין א בוך געשעפט און געקויפט ביכער לויט'ן קורס פון 1־טען קלאס גימנאזיע, אבער מיט'ן תנאי, אז אויב ער וועט אפברענגען די ביכער צוריק אין עטליכע חדשים ארום, זאל דער בוך הענדלער איהם געבען אנדערע ביכער פון דעם זעלביגען ווערט. דערביי וועט ער איהם צאהלען בלויז נוצגעלט.

אין צוויי חדשים ארום איז דער בחור'ל ווידער געקומען און איבערגעביטען די ביכער אויף אנדערע, נעהמענדיג אלע ביכער פון אלע לימודים אין קורס פון צווייטען און דריטען קלאס גימנאזיע.

און ווידער זענען אוועק עטליכע חדשים, און ווידער איז דער בחור'ל געקומען אין בוכהאנדלונג און גענומען די ביכער פון פערטען און פינפטען קלאס.

אזוי זענען אריבער א חדשים 8, און דער בחור'ל איז ווידעראמאל אריינגעקומען אין בוכהאנדלונג, אפגעגעבען די גענומענע ביכער, און געבעטען דעם קורס פון זעקסטען קלאס גימנאזיע.

גראד האט זיך אין בוכהאנדלונג געפונען א גימנאזיע דירעקטאר, זעהענדיג, ווי דער ישיבה בחור קלייבט אויס די ביכער, איז איהם די זאך געווארען וואונדערליך, און ער האט איהם געפרעגט, צו וואס ער דארף די ביכער.

דער בחור'ל האט דערויף געענטפערט אין א גאנץ גוטען פויליש, אז ער לערנט זיך אין דער פרייער צייט פון די ישיבה לימודים, ווייל ער האט בדעה זיך צוזואיילען אפצוגעבען עקזאמען אויף א מאטורע.

דער דירעקטאר האט איהם אנגעקוקט מיט אומצוטרוי, און מיט א שמייכעל געשטעלט איהם א פראגע פון געשיכטע. דער בחור'ל האט אפילו קיין רגע ניט געקלעהרט, און תיכף געגעבען די ריכטיגע תשובה; דער דירעקטאר האט ווידער עפעס געפרעגט, און דער בחור'ל האט גלייך געענטפערט אויף אלע פראגען.

אין א קורצע צייט ארום, איז דער בחור'ל אוועקגעפארען לערנען אין מירער ישיבה.

אבער אויך דא האט ער ניט אויפגעהערט קנעלען די „ספרים חצוניים", און אין א קנאפען יאהר ארום האט ער גלענצענדיג אפגעגעבען דעם פולען מאטורע עקזאמען און איז גלייך אנגעקומען אין ווילנער אוניווערזיטעט, וואו ער באזוכט שוין איצט דעם צווייטען קורס פון יורידישען פאקולטעט.

ערמארדען א אידען אין א צוג

פון ווילנא מעלדעט מען:

אין פאסאזשיר צוג לידא־ווילנא איז געמאכט געווארען א שרעקליכע ענטדעקונג.

אויף דער סטאנציע וויעלקי סאלעטשניקי, איז אין צוג איינגעשטיגען א אידישע פרוי.

ווען דער צוג האט זיך גערוהרט אין וועג, איז די פרוי אריין אין א קופע פון דריטען קלאס, אין וועלכער עס האט זיך געפונען בלויז איין פאסאזשיר, און ער איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער באנק.

אין אנהויב האט די פרוי געמיינט, אז ער שלאפט, אבער ווען זי האט באמערקט אז ער אטעמט ניט האט זי איהם א נעהם געטאן פאר א האנט, און זיך איבערצייגט, אז ער איז טויט.

די פרוי האט באלד אויפגעהויבען א טומעל, און ס'האט זיך ארויסגעוויזען, אז דער פאסאזשיר איז יאסעל גארדאנאוויטש פון גוט לוקאציע, נאווארעדקער קרייז.

וועגען דעם פאל איז געמאלדען געווארען דער פאליציי, וועלכע האט דעם טויטען קערפער איבערגעגעבען דעם געריכטליך מעדיצינישער מאכט.

לויט איין מיינונג זאל דער איד האבען געשטארבען פון א הארץ־שלאג, אבער עס איז אויך מעגליך, אז עמיצער האט איהם געטויט, ווייל ווי איינער פון די פאסאזשירען גיט איבער, זענען אין דער זעלבער קופע געזעסען נאך צוויי פאסאזשירען, וועלכע זענען אראפ פון צוג מיט א סטאנציע פריהער.

א דיסעלדארפער געשיכטע אין קראקא מיט א אידיש מיידעל

פון קראקא שרייבט מען:

די וועלט רודערט איצט מיט דעם כסדר'דיגען פארשוואונדען ווערען פון מיידלאך, ספעציעל אין דייטשלאנד, וואו מען האט אויפגעדעקט פארשידענע ערמארדונגען פון פרויען, און עס קאכט איצט מיט דעם געהיימניספולען מערדער פון דיסעלדארף, וועלכער שרייבט נאך דער פאליציי, וואו און וועמען ער האט ערמארדעט, און דאן ווייזט זיך ארויס אז זיינע באהויפטונגען זענען אמת'ע.

דערפאר איז גאר קיין חידוש ניט, וואס אין קראקא האט ארויסגערופען א געוואלדיגען אינטערעס און א גרויסע באומרוהיגונג דאס פארשווינדען ווערען פון א אידיש מיידעל אהן יעדער שפור.

די מעשה דערפון איז פאלגענדע:

דאס 13 יאהריגע מיידעל ב. פון דיטלאווסקא גאס, האט אנומעלט ביינאכט אהיים געהענדיג פון דער שול, געבעטען איהר חבר'טע, וועלכע האט זי באגלייט אהיים, זי זאל איהר האלטען די ביכער.

צוקומענדיג אהיים האט די חבר'טע געוואלט איהר אפגעבען די ביכלאך, זי דאגעגען האט זיי ניט געוואלט נעהמען, נאר האט געבעטען די חבר'טע זי זאל די ביכלאך נעהמען צו זיך אהיים און צומארגענס אין דער פריה וועט זי קומען צו דער חבר'טע און זיי וועלען צוזאמען לערנען. די חבר'טע האט דאצו מסכים געווען, האט זיך אפגעזעגנט, און דאס מיידעל איז אריין אין טויער פון הויז, וואו איהרע עלטערען וואוינען.

זי איז אבער ניט אריינגעקומען מעהר אין שטוב פון איהרע עלטערען. די עלטערען זענען געווארען זעהר אומרוהיג, ווייל זייער קינד האט קיינמאל ניט געהאט די טבע שפעט אהיימצוקומען, זיי האבען זי אנגעהויבען ארומזוכען ביי חבר'טעס, קרובים און באקאנטע, אבער אהן ערפאלג.

זיי האבען דאס קינד אין ערגיץ ניט געקענט געפינען.

זיי זענען געווארען אומרוהיג, געמאלדען אויף דער פאליציי, וועלכע האט באלד אנגעהויבען אן ענערגישע אקציע דאס מיידעל צו געפינען.

אבער ביז איצט זענען אלע באמיהונגען זי צו געפינען אומזיסט.

עס געהען ארום אין קראקא פארשידענע קלאנגען וועגען דעם, אז מען האט לעצטענס געזעהן באמערקען פארדעכטיגע פארשוינען וועלכע זענען אין דער געגענד נאכגעגאנגען און נאכגעשפיאנירט פארשידענע מיידלאך. און אנדערער קלאנג אז דאס מיידעל זאל האבען געווען ברוגז אין דער היים מיט די עלטערען, און עס איז מעגליך זי זאל האבען עפעס שלעכטס געטאן צו להכעיס די עלטערען. דער פאל האט ארויסגערופען א שטארקע מורא ביי די קראקאווער עלטערען, וועלכע לאזען די קינדער ביינאכט אליין ניט ארויס אויף דער גאס.

א לעמבערגער „פראקלאמאציע" וועגען חתן כלה

צום לעמבערגער בית דין איז געקומען א יונגערמאן מיט'ן נאמען חנוך ראזענפעלד, א סוחר, וועלכער האט דערצעהלט פאלגענדע געשיכטע:

„איך בין, ווי איהר רבי און דיינים קאנט זיך איבערצייגען, אן אנשטענדיגער יונגערמאן, און וואוין ביי סטרי. איך פארדין שעהן פרנסה, און שטאם פון א בעל הבתי'שער אידישער משפחה.

„מיט א צייט צוריק האב איך זיך באקאנט מיט דער טאכטער פון ר' ישראל האלבערטאל אויס סטרי. זי איז מיר געפעלען געווארען, און איך האב באשלאסען מיט איהר חתונה צו האבען. זי האט מיך אויך ליעב באקומען, און איז געווען גליקליך, דאס גאט האט איהר באשערט א חתן, אזוי ווי זי האט דאס געוואלט.

„וואלט דאך אלעס געווען וואויל און פיין, האלט זיך אבער ר' ישראל האלבערטאל פאר א גרויסען מיוחס, און איהם בין איך אלס איידים ניט אנגעשטאנען. ער האט דארום צום שידוך פאר קיין שום פרייז ניט געוואלט דערלאזען.

„זיין טאכטער האט דאפון געהאט גרויס עגמת נפש, זי האט ניט איינמאל פאר מיר צוליעב דעם געוויינט, און מיר האבען אנגעהויבען צו זוכען מיטלען כדי צו צווינגען מיין קומענדיגען שווער, דאס ער זאל מסכים זיין צום שידוך.

„נאך לאנגען ישוב הדעת מיט גוטע פריינט און קרובים דוקא מצד הכלה, האבען מיר צווישען זיך באשלאסען, אז דאס מיידעל זאל מיר געבען תקיעת כף פאר עדות, אז זי איז מיין כלה. אויף אזא אופן וועלען מיר שטעלען איהר פאר־עקשנ'טען פאטער פאר א געשעהענעם פאקט, און אזוי ווי ער איז א רעליגיעזער איד, וועט ער דאך ניט צולאזען אפצולאזען דעם שידוך.

„איך מוז דא באמערקען, אז איך האב פון קיין נדן אפילו מיט קיין ווארט ניט דערמאנט, הגם ר' ישראל האלבערטאל האט א שווערען בייטעל, און מיר וואלט דער נדן אויך צונוץ געקומען. אבער איך האב אויף דעם אלעמען ניט געקוקט און באשלאסען ניט צו פארלאנגען קיין נדן, ווייל, ווי געזאגט, מאך איך, גאט צו דאנקען, גוטע עסקים.

„אזוי איז טאקע געווען. פריילין האלבערטאל האט מיט פאר עדות געגעבען תקיעת כף, אז זי איז מיין כלה. ווען איהר פאטער האט זיך דערפון דערוואוסט האט ער געמאכט א „יללה", געדראהט זיין טאכטער מיט אלערליי קאנסעקווענצען אויב זי וועט חתונה האבען פאר מיר".

אין צוזאמענהאנג מיט דער גאנצער מעשה האט מען איצט אין סטרי און אין לעמבערג פארשפרייט פאלגענדע פלוגצעטעל, וואס קלעהרען אויף דעם ענין און דערצעהלען אליין דעם סוף פון דער סענסאציאנעלער געשיכטע:

באקאנטמאכונג

„איך מאך באקאנט, אז פרל. טעמא האלבערטאל, ר' ישראל האלבערטאל'ס טאכטער, האט מיט מיר א לענגערע צייט געהאט א פארהעלטעניש, און דעם 20־טען יוני 1929, האט זי מיר פאר עדות געגעבען תקיעת כף אז זי איז מיין כלה. ווען איהרע עלטערען האבען זיך דערוואוסט דערפון האבען זיי זי געצוואונגען אז זי זאל די גאנצע מעשה אפלייקנען, זאל זיך דאפון גארניט מאכען. אין שיכות דאמיט האב איך זיי אלע געשיקט רופען א פאר מאל צום ראבינאט. זיי האבען אבער ניט געוואלט קומען. האב איך דארום פארלאנגט און דער ראבינאט האט מיר געהייסען ההוקען די דאזיגע באקאנטמאכונג".

מיט אכטונג,
הענאך ראזענפעלד".

אזעלכע מעשיות פאסירען נאר אין די שטעדלאך...

ע. ל. ראדי, ציהט זיך צוריק פון ביזנעס

ע. ל. ראדי, דער פרעזידענט פון דער ראדי אוטאר ארדווערטייזינג קא. האט זיך צוריקגעצויגען פון די ביזנעס. אפגעמענדיג א מיליאן דאלאר אויף זיין חלק.

מר. דזש. ר. ראבינסאן ווערט איצט פרעזידענט פון דער פירמע און ו. ט. סוטאן, וויס־פרעזידענט.